

Ahmed Rasim: Bir Osmanlı Tarih Sözlükçüsü*

Aydın EFE¹

Öz

Bu çalışmada, edebi bir şahsiyet olarak tanınan Ahmed Rasim'in Osmanlı Tarih Sözlükçülüğü üzerinde durulmuştur. Çalışmanın esasını Ahmed Rasim'in 4 ciltlik "Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi" adlı eseri oluşturmaktadır. Bu eserde, "Fâide" başlığı altında sunulan kelimeler ele alınmış ve birkaç grup altında toplanmıştır.

Daha çok edebiyatçılar tarafından incelenen merhum Ahmed Rasim, tarihçiliği bakımından yeterince ele alınmamıştır. Bu çalışmaya konu olan Osmanlı Tarih Sözlükçülüğü bakımından ise, hemen hiçbir atıfta bulunulmamıştır. Bundan dolayı merhum Ahmed Rasim, ilk Osmanlı Tarih Sözlükçüsü sayılabilecek kimsedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Rasim, Osmanlı Tarihi, Osmanlı Tarih Sözlükçüsü.

Ahmed Rasim: An Ottoman History Vocabulist

Abstract

This study is centered upon Ahmed Rasim known as a literary figure who focused on Ottoman Historical Lexicography. The study is based on Ahmed Rasim's four-volume work named "History of the Ottoman, illustrated and with map". In this work, words presented under the title "Faide" are collected and divided into several groups.

Examined by mostly man of letters, the late Ahmed Rasim has not been studied adequately in terms of historiography. In terms of the lexicography of the Ottoman history that is the study area of this work, there is hardly any reference addressing to him. Therefore, the late Ahmed Rasim, considered as the first Ottoman History Vocabulist.

Key Words: Ahmed Rasim, Ottoman History, Ottoman History Lexicalist.

* Bu makale, Trabzon'da 2010 yılında düzenlenen "Uluslararası 2. Tarih Eğitimi Sempozyumu"nda sunulan sözlü tebliğin genişletilmiş ve düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, yorturk33@gmail.com

Geliş Tarihi - Received: 17.08.2017

Kabul Tarihi - Accepted: 26.10.2017

Makaleyi Sunuş

Çok yönlü bir yazar olarak nitelendirilen Ahmed Rasim; edebiyatçı, gazeteci, bestekâr, tarihçi vs. yönleriyle ön plana çıkan Türk Edebiyatının mümtaz şahsiyetlerinden birisidir.

Bu makaleye konu edilen Ahmed Rasim'in Osmanlı Tarih Sözlükçülüğü ile alakalı olarak şimdiye kadar herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çoğunlukla edebiyatçılar tarafından incelenip yorumlanan Ahmed Rasim, tarihçiliği özelinde yeterince de ele alınmamıştır. Bu tespitten hareketle çalışmanın konusu olan Osmanlı Tarih Sözlükçülüğü bakımından hemen hemen, kendisine, hiçbir atıfta bulunulmamıştır. Oysa araştırmamıza konu olan merhum Ahmed Rasim, aşağıda sunulacağı gibi, ilk Osmanlı Tarih Sözlükçüsü olarak kabul edilebilir.

Hayatı ve Eserleri

Ahmed Rasim², İstanbul'un Sarıgözel mahallesinde dünyaya gelmiştir. 1865-1932³ yılları arasında ömür sürmüştür. Babası Bahaeddin Efendi, Kıbrıslı Menteşeoğullarındandır. Annesi ise Nevber Hanım'dır.⁴ Ahmed Rasim ilk tahsiline Sofular'daki mahalle mektebinde başlamış, 1876 senesinde ise Darüşşafaka'ya girmiştir. Burada devrin edebî ve fikrî akımlarına karşı büyük bir ilgi duymuş, dönemin tanınmış, kıymetli şair, edip ve siyasilere etkilenmiştir. Bir yandan Fransızca öğrenerek Fransız yazar ve şairlerini tanımış; diğer yandan da Şinasi, Nâmık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmed Midhat Efendi gibi devrin önemli Türk yazar ve şairlerinin eserlerini okumuştur. 1883'te Darüşşafaka'yı birincilikle bitirmiş ve Posta ve Telgraf Nezareti'nde memur olarak göreve başlamıştır.⁵ 1927 seçimlerinde İstanbul milletvekili seçilerek, 1927-1931 tarihleri arasında, TBMM'nin üçüncü döneminde görev yapmıştır. Fransızca, Arapça ve Farsça bilmektedir.⁶ Ahmed Rasim, 21 Eylül 1932 yılında Heybeliada'da vefat

² 1934 Soyadı Kanunu'ndan evvel vefat ettiği için soyadı olmayan Ahmed Rasim'in, oğlu Mahmut Sırrı'nın "Arık" soyadını taşıdığı görülmüştür (TBMM Albümü 1920-2010, c. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 176).

³ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, MEB Yay., İstanbul 1987, s. 1062 ve Sabri Esat Siyavuşgil, "Ahmed Rasim", *İA*, c. 1, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, s. 200'de Ahmed Rasim'in hayat süresi 1864-1932 tarihleri arasında gösterilmektedir.

⁴ Ağâh Sırrı Levend, *Ahmed Rasim*, TDK Yay., Ankara 1965, s. 45; Şerif Aktaş, *Ahmed Rasim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.17; Serdal Balcı, "Ahmet Rasim ve Tarih", *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, Erzurum 2004, s. 111.

⁵ Aktaş, "Ahmed Rasim", *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s.117; Heyet, "Ahmet Rasim", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. I, YKY, İstanbul 2001, s. 33; "Balcı, "Ahmet Rasim ve Tarih", s. 111.

⁶ TBMM Albümü 1920-2010, c. I, s. 152; Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı 2 Meşrutiyet Dönemi /2*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1994, s. 248.

etmiş ve naaşı buraya defnedilmiştir. Mezar kitabesinde şu satırlar kayıtlıdır: *Türk diline 48 sene kalemiyle hizmet eden muharrir Ahmed Rasim burada yatıyor. Matbû âsârı yüzü geçer. Onu unutmamak her Türk'e borçtur. Mebus olarak öldü. Çarşamba, 21 Eylül 1932.*⁷

Ahmed Rasim, Ahmed Midhat Efendi tarzının, Servet-i Fünun çağlarında yetiştirdiği popüler ve kudretli bir sanatkâr olarak, Türk Edebiyatının önemli bir şahsiyeti halinde karşımıza çıkmaktadır. İlk yazısı Tercüman-ı Hakikat'te yayınlanan Ahmed Rasim, matbuat hayatına Ahmed Midhat Efendi tarzında, onun teşviki ile değişik konularda yazılar kaleme alarak girmiştir. Kullandığı üslûbu, bilgi ve zekâ yönünden güçlü zarif yazıları, yerli ve zevkli söyleyiş tarzıyla kısa sürede, Ahmed Midhat Efendi'den üstün eserler vermeyi başararak Türk Edebiyatındaki yerini almıştır. Rasim'in kaleme aldığı eserlerin sayısı 140 civarındadır.⁸ Çeşitli gazetelerde yazılar kaleme alan Ahmed Rasim, Türk gazeteciliğinin pîri sayılmaktadır. Ahmed Midhat ise 'hace-i evvel' olarak bilinmektedir. İkdâm Gazetesi sahibi olan Ahmed Cevdet'in tabiriyle 'matbuatın tuzu biberi' Ahmed Rasim'dir.⁹

Ahmed Rasim kullandığı dil özelliği olarak edebi zevkte ve dilde orta bir yol tutma taraftarı olarak bilinmektedir. "Milli zevk ve ümmetin irfanının muhassalası ne ise" ona uymanın yerinde olacağını belirten Rasim, Ahmed Midhat Efendi ve Muallim Naci etrafında şekillenen grubun özünü ve kendi sanat ve edebiyat anlayışını yansıtmaktadır. Bu grubun adını da *Mutavassîtin* olarak belirtmektedir. Batı edebiyatından yararlanmayı düşünürken, taklit ve intihale karşı çıkmaktadır. Edebî eserlerde Türklük fikrinin işlenmesini teklif eden Ahmed Rasim, dilin düzeltilmesini arzulamaktadır.¹⁰

Darüşşafaka'da öğrenci iken musikiye yönelerek Zekâi Dede'den dersler almıştır. Musiki tecrübesini öğrencilikten sonra da Zekâi Dede'nin yanında, Bahariye Mevlevihanesinde devam ettirmiştir.¹¹ Aynı zamanda alaturkanın bütün inceliklerine sahip bir bestekâr olan Ahmed Rasim'in yaklaşık 65 civarında olan notaları, Darüşşafaka Kütüphanesinde mevcuttur.¹²

⁷ Aktaş, *Ahmet Rasim*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 41. Bu eser, Aktaş'ın daha önce Kültür Bakanlığı Yayınlarından çıkan aynı adı taşıyan kitabın genişletilmiş halidir. Ayrıca bkn. Siyavuşgil, "Ahmed Rasim", s. 200.

⁸ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, s. 1062; Siyavuşgil, "Ahmed Rasim", s. 200.

⁹ Levend, *Ahmed Rasim*, s. 83.

¹⁰ Aktaş, *Ahmed Rasim*, s. 59, 66-67.

¹¹ *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. I, s. 35.

¹² Siyavuşgil, "Ahmed Rasim", s. 202.

Tercüman-ı Hakikat, Ceride-i Havadis, Şafak, Gülşen, Berk, Sebat, Hamiyet ve Güneş gibi gazete ve dergilerde Ahmed Rasim'in yazıları, çeviri ve şiirleri yayımlanmıştır.¹³ Ahmed Rasim, iyi bir gazeteci olup, yazılarında röportajcı dikkati ve davranışları ön planda gözükmektedir. Ele aldığı mevzularda derinleşmeyi değil, farklı konularda kalem oynatmayı yeğlediği görülecektir. Kendisinde derinlik değil, genişlik dikkati çeken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴ Yazılarında; Türk gazeteciliğinin ufkunu genişleterek yerel yaşamın detaylarını, mektep ve basın hayatının panoramasını yansıtmaktadır.¹⁵

Tarih, coğrafya, seyahat, gramer gibi değişik konularda yüzden fazla eser veren Ahmed Rasim'in geniş bir okuyucu kitlesi arasında şöhret kazanmasına yol açan yazıları daha çok deneme, musâhebe, fıkra ve hatıralarıdır.

Ahmed Rasim'in muhtelif tarihlerde kitap halinde neşrettiği eserleri arasında; "İlk Sevgi, Güzel Eleni, Mektep Arkadaşım, Endişe-i Hayat, Nâkâm, Asker oğlu, Sevdâ-yı Sermedî, İki Güzel Günahkâr, İki Günahsız Sevda ve Hamamcı Ülfet" adlarını taşıyan hikâye ve romanları, kendisinin hikâye sahasındaki yönünü göstermesi açısından kayda değer eserlerindedir.¹⁶ Bu eserlerden başka "Gecelerim (İstanbul 1312, 1316), Şehir Mektupları (İstanbul 1316; I-IV İstanbul 1328-1329), Tarih ve Muharrir (İstanbul 1329), Eşkâl-i Zaman (İstanbul 1334), Cidd ü Mizâh (İstanbul 1336), Gülüp Ağladıklarım (İstanbul 1340), Fuş-i Atik, Fuş-i Cedid (I-II, İstanbul 1340), Makâlât ve Musâhabât (İstanbul 1925), Muharrir Bu Ya (İstanbul 1926), Falaka (İstanbul 1927)" isimli eserleri de bulunmaktadır.¹⁷

Ahmed Rasim'in monografi tarzında eserleri de mevcuttur. Tanzimat döneminin önemli yazarlarından olan Şinâsî hakkında, 1927'de, bir monografi yazmıştır (Matbuat Tarihine Medhal: İlk Büyük Muharrirlerden Şinâsî). Başka monografileri olmasına rağmen yayımlamamıştır. Kendisinin Batı edebiyatından bazı tercümeleri, onun yazı ve kültür hayatındaki zenginliğini göstermektedir. Tercümeleri arasında "Camille Flamarion'un *Urani*, Carmen Sylva'nın *Carpat Dağlarında*, Jeane

¹³ Levend, *Ahmed Rasim*, s. 53-54; Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, s. 248 .

¹⁴ Aktaş, *Ahmed Rasim*, s. 71.

¹⁵ *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. I, s. 35.

¹⁶ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, s. 1064. Eserleri konusundaki bazı açıklamalar için bkn. Mehmed Celâl, "Ahmed Rasim Bey", *Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*. Kasbar Matbaası, Dersaadet 1318.

¹⁷ Aktaş, "Ahmed Rasim", s. 118-119.

Richepin'in *Uhlan Karısı*, Jules Verne'nin *Kaptan Jipson* ve D. Lesueur'un *Madam Hardiber*" adlı tercümelemler bulunmaktadır.¹⁸

Doğrudan doğruya tarih ile ilgili eserleri ise "Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi (I-IV, İstanbul 1326-1328)", "İki Hatırat Üç Şahsiyet (İstanbul 1332)", "İstibdattan Hakimiyet-i Milliyyeye (I-II, İstanbul 1342)", "Tarih-i Muhtasar-ı Beşer (İstanbul 1304)", "Terakkiyât-ı İlmiyye ve Medeniyye (İstanbul 1304)", "Menâkıb-ı İslâm (I-II, İstanbul 1325-1326)" dır. Seyahat yazılarını topladığı "Romanya Mektupları (İstanbul 1333)" ise diğler bir önemli eserdir.¹⁹ Yazarlığının ilk yıllarında tarihi konulara da değinen Ahmed Rasim, Meşrutiyet'in ilanını müteakip bu alana tekrar yönelerek idadilerde okutulmak üzere dört ciltlik, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi* adlı eseri yayımlamıştır. Bu eseri önemli kılan nokta ise, makalenin ortaya konulma amacı da olan, fâide başlığı altında sayfaların alt kısımlarında yer alan birçok sahaya ait notlardır.²⁰ Ahmed Rasim'in tarihi eserlerinde ve seyahat yazılarında öğretim endişesi taşıdığı bilinmektedir.²¹

Her türlü tasvirde bütünü gözler önünde canlandıracak ayrıntıyı tercih etmede oldukça usta olan Ahmed Rasim, çok sıfat kullanan bir yazar olarak Türk edebiyatındaki yerini almıştır. Kullandığı sıfatlar, yaşadığı toplumun zengin kültürünün yansıması olarak ele alınabilir. Kendisi, halkın konuştuğu dili kullanmaya özen göstermektedir. İstanbul'da konuşulan Türkçenin imkânlarını eserlerinde kullanmış ve dil malzemesini iyi seçmiştir.²² Meşrutiyet devri Türkçesine yönelik olarak bir lûgat meydana getirilmek istense ilk başvurulacak kaynak, Ahmed Rasim'in eserleri olacaktır. Ayrıca İstanbul argosu, esnaf ve zanaatkarların dilleri için yapılacak tetkiklerde en kapsamlı kaynaklar arasında Ahmed Rasim'in kitap, makale ve röportajları gelmektedir.²³

Ahmed Rasim'in Osmanlı Tarih Sözlüğü

Osmanlı Tarih Sözlüğü adı altında veya benzer şekilde birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan ilki 1946 yılında Mehmet Zeki Pakalın²⁴ tarafından yazılan üç ciltlik bir eserdir. Bu eserin muhtelif tarihlerde MEB Yayınlarından yeni baskıları da yapılmıştır. İkinci olarak

¹⁸ Levend, *Ahmed Rasim*, s. 106; Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, s. 1064; Siyavuşgil, "Ahmed Rasim", s. 201.

¹⁹ Levend, *Ahmed Rasim*, s. 107-108; Aktaş, "Ahmed Rasim", s. 118-119.

²⁰ Sabri Esat Siyavuşgil, "Ahmed Rasim", s. 201.

²¹ Aktaş, *Ahmed Rasim*, s. 69.

²² Aktaş, *Ahmed Rasim*, s. 76-77.

²³ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Edebiyatında Tahliller*, Kamer Yay., İstanbul 1997, s. 70.

²⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, MEB Yay., İstanbul 2004.

Kamil Kepeci²⁵ tarafından kaleme alınan, küçük boy kitap şeklinde, bir çalışmadır. Bekir Sıtkı Baykal²⁶, Fehmi Yılmaz²⁷, Mehmet Ali Ünal²⁸, Midhat Sertoğlu²⁹ ve Necdet Sakaoğlu³⁰ taraflarından da tarih sözlüğü sahasında çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların hiç birinde Ahmed Rasim'in sözlükçülüğüne atıf yapılmadığı görülmektedir.

Ahmed Rasim'in Osmanlı Tarih Sözlükçüsü sayılmasına sebep olan eseri, "Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi" adlı dört ciltlik eseridir. Bu eserde Ahmed Rasim, "Fâide" başlığı altında Osmanlı teşkilat, teşrifat usulleri, tarih deyimleri, oyunlar ve düğünler, Türk ve yabancı hükümdarlar, ülkeler vs. konular hakkında bilgiler vermektedir. Burada verilen kelimeler, dört başlık altında toplanmıştır: "Fâide başlığı altında müstakil olarak sunulan kelimeler, *Istılâhât-ı Tarihiyye* alt başlığı altında sunulan kelimeler, *Kelimât-ı Tarihiyye* alt başlığı altında sunulan kelimeler ve *Mal'ûmât-ı Müteferrika* alt başlığı altında sunulan kelimeler".

Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi adlı eserde *Fâide* başlığı altında sunulan kelimelerden Osmanlı ve diğer ülke padişahları, vezirleri, şehzadeleri, kumandanları, ülke, savaş ve antlaşma isimleri vs. çalışmaya dâhil edilmemiştir. Şayet o kelimeler de eklenseydi, makale hacimce daha da büyük olacaktı. Kelimelerin bulunduğu ciltler ve sayfa numaraları gruplamalar sırasında parantez içinde, kelimelerden sonra, verilmiştir. Bu başlıklar altında gruplandırılan kelimeler aşağıdaki gibidir:

I. Fâide başlığı altında sunulan müstakil kelimeler

1. Ahvâl-i İctimâiyye- Ahvâl-i Rûhiyye (Fâide-242, III/1252-1266)
2. Akıncı askeri (Fâide-52, I/149-150)
3. Ammâmeler-Elbise (Fâide-150, I/556-656)
4. Asâkir-i Mansûre Kanunnâmesi (Fâide-274, IV/1704-1722)
5. Asâkir-i Osmaniye hakkında (Fâide-296, IV/2103-2106)
6. Aydınoğulları (Fâide-22, I/72/76)
7. Bayraklar (Fâide-22, II/180-184)
 - Paşa sancağı (Fâide-22, II/181)
 - Yeniçeri ocak sancağı (Fâide-22, II/182)
 - Topçu ocağının sancağı (Fâide-22, II/182)
 - Humbaracı sancağı (Fâide-22, II/182-184)

²⁵ Kamil Kepeci, *Tarih Lügati*, Tan Matbaası, 1952, 416 s.

²⁶ Bekir Sıtkı Baykal, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, 208 s.

²⁷ Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2010, 771 s.

²⁸ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2011, 758 s.

²⁹ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Kurtuba Yayınevi, Ankara 2015, 592 s.

³⁰ Necdet Sakaoğlu, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü*, İletişim Yay., İstanbul 1985, 139 s. ve *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Alfa Yay., İstanbul 2017, 750 s.

8. Bazı merâsim (Fâide-130, I/446-447)
 - *Beşik alayı resmi* (Fâide-130, I/446)
 - *Huzur dersleri nizâmı* (Fâide-130, I/447)
9. Bilecik Vak'ası (Fâide-10, 38-40)
10. 1278 senesi ahvâl ve efkâr-ı maliyesi (Fâide-298, IV/2125-2148)
11. 1284'de idâre-i dâhiliye nazariyesi (Fâide-295, IV/2092-2102)
12. 1188'den 1255 senesine kadar umûr-ı maliyemiz (Fâide-229, III/1148-1153)
13. Cizye (Fâide-135, I/463-464)
14. Cündîlik-İdman oyunları (Fâide-151, I/566-571)
15. Çadırlar (Fâide-31, II/250-255)
16. Çorbacı (Fâide-124, I/428)
17. Dârübü'n-nazar sahibü'l-izz ve'n-nasr fi'l-berr ve'l-bahreyn (Fâide-113, I/383)
18. Darü's-saade ağalığı-Silahdârlık (Fâide-35, II/273-285)
19. Dayak-hapis-katl (Fâide-2, II/11-24)
20. Devlet-i Âliyye'ye Tâbi Hükûmât (Fâide-111, I/374-377)
21. Dış ağaları (Fâide-84, I/262-264)
22. Dîvân- Bâb-ı Âlî (Fâide-74, I-230-231)
23. 1071'de Dîvân-ı Hümâyûn Âyîni (Fâide-30, II/240-249)
24. Donanmamızın zevâli (Fâide-17, II/148-151)
25. Dulkadriye Hükûmeti (Fâide-49, I/143)
26. Düğünler, oyunlar (Fâide-3, II/24-38)
27. Dürzîler (Fâide-148, I/549-553)
28. Ehl-i Salîb (Fâide-26, I/88-90)
29. Elbise, kıyâfet, merâsim-i ilbâsiye (Fâide-36, II/285-292)
30. Elbise Nizâmnâmesi (Fes) (Fâide-280, IV/1826-1829)
31. Elbise Nizâmnâmesi ve hademe (Fâide-215, III/1035-1043)
32. Elkab-Unvân (Fâide-113, I/380-383)
33. Emânât-ı mübâreke (Fâide-97, I/308-311)
34. Emir (Fâide-113, I/380)
35. Enderun Mektebi Şâkirdâmı (Fâide-107, I/338-341)
36. Erkân-ı devlet (Fâide-39, II/309-318)
37. Eski silahlar (Fâide-8, II/70-93)
 - *Sapan* (Fâide-8, II/70-71)
 - *Ok-yay* (Fâide-8, II/71-74)
 - *Cirid* (Fâide-8, II/74)
 - *Hışt* (Fâide-8, II/75)
 - *Lobud* (Fâide-8, II/75-76)
 - *Mancınık* (Fâide-8, II/77)
 - *Gürz* (Fâide-8, II/77-78)
 - *Kamçı* (Fâide-8, II/78)
 - *Döğen* (Fâide-8, II/78)

- *El baltası (Fâide-8, II/79)*
- *Tırpan (Fâide-8, II/79)*
- *Çatal (Fâide-8, II/79)*
- *Hâlelbâr (Fâide-8, II/80)*
- *Zıpkın (Fâide-8, II/80)*
- *Meç (Fâide-8, II/81)*
- *Kılıç (Fâide-8, II/81-84)*
- *Mızrak (Fâide-8, II/84)*
- *Kalkan (Fâide-8, II/84-85)*
- *Zırh (Fâide-8, II/85-87)*
- *Esliha-i nâriyye (Fâide-8, II/87-93)*
- 38. Eşkinciler Lâyihasının Mevâd-ı Asliyyesi (Fâide-273, IV/1686-1704)
- 39. Eterya Rüesâsının Lûgat-ı Masnû'ası (Fâide-269, IV/1638-1644): Etnik-i Eterya Cemiyetinin kullanmış olduğu şifreli kelimelerden bahsetmiştir.
- 40. (Eterya)nın teşebbüsât layihası (Fâide-271, IV/11662-1670): Etnik-i Eterya'nın yapacağı faaliyetler maddeler halinde açıklanmıştır.
- 41. Evrâk-ı Atîka ve Vesâik-i Tarihiyye (Fâide-48, II/386-391)
- 42. Eyâlât (Fâide-111, I/353-373)
- 43. Eyâlet askeri (Fâide-60, I/168-172)
- 44. Fakiler (Fâide-24, II/190-195)
- 45. Fransa İhtilâli (Fâide-226, III/1124-1138)
- 46. Germiyan Beyleri (Fâide-20, I/67-68)
- 47. Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu (Fâide-284, IV/1865-1877)
- 48. Gülhane Hatt-ı Hümâyûnunu Müteakip (Fâide-285, IV/1878-1897)
 - *Milel-i Gayr-i Müslime (Fâide-285, IV/1878)*
 - *Usûl-i iltizâm (Fâide-285, IV/1879)*
 - *Cizye (Fâide-285, IV/1879)*
 - *Mübâyaat usûlü (Fâide-285, IV/1879-1880)*
 - *Meclis-i Ahkâm-ı 'Adliyye (Fâide-285, IV/1880-1884)*
 - *Kanun-i cezâ (Fâide-285, IV/1884-1885)*
 - *Mürûr nizâmnâmesi (Fâide-285, IV/1885)*
 - *Meclis-i tubbiyye (Fâide-285, IV/1885)*
 - *Meclis-i muhâsebe-i maliye (Fâide-285, IV/1886)*
 - *Eshâm ihrâcı (İstikrâz-ı dâhilî) (Fâide-285, IV/1886-1887)*
 - *Tahrir-i emlâk ve nüfûs (Fâide-285, IV/1888)*
 - *Tayyârât-ı vesâire (Fâide-285, IV/1888-1889)*
 - *Muhassıllarla kâtiblerine ve hademesine (Fâide-285, IV/1889-1890)*
 - *Heyet-i mütemene-i sarrâfiyye (Fâide-285, IV/1890-1891)*
 - *Ferîklik, mîrlivâlık (Fâide-285, IV/1891-1892)*
 - *Ziraat meclisi (Fâide-285, IV/1892)*

- *Tensikat-ı askeriyye (Fâide-285, IV/1892-1895)*
- *Ahz-ı asker ve teferruat (Fâide-285, IV/1895-1897)*
- 49. Gümrüklerimiz (Fâide-137, I/467-470)
- 50. Hâdimü'l-Haremeynü'ş-Şerîfeyn (Fâide-113, I/381)
- 51. Han (Fâide-113, I/381)
- 52. (Harem) Kadın Efendi (Fâide-115, I/390-393)
- 53. Hazine-i Âmire Bütçesi-1 (Fâide-28, II/214-224)
- 54. Hazine-i Âmire Bütçesi-2 (Fâide-29, II/224-239)
- 55. Hedâyâ-yı pâdişâhî (Fâide-27, II/206-214)
- 56. Hediyeler (Fâide-45, II/364-370)
- 57. Hediyeler- Rüşvet kapıları (Fâide-110, I/350-352)
- 58. Heyet-i Devlet (Fâide-73, I/225-229)
- 59. Hilâfet-i İslâmiyye (Fâide-91, I/288-290)
- 60. Hüdâvendigâr'ın husûsî ahvali (Fâide-24, I/82-85)
- 61. 1282 İslâhât Fermânı (Fâide-291, IV/2048-2062)
- 62. İstılâhât-ı Saray-ı Hümâyûn (Fâide-239, III/1231-1236)
- 63. İç ağaları (Fâide-83, I/259-261)
- 64. İltifât-ı pâdişâhî (Fâide-25, II/195-197)
- 65. İltifât-ı şâhâne- Meâsir-i ubûdiyyet (Fâide-118, I/402-404)
- 66. İmzâ-yı pâdişâhî (Fâide-92, I/291-294)
- 67. İnkılâb-ihtilâl (Fâide-12, II/120-125)
- 68. İsfendiyaroğulları (Fâide-23, I/77-81)
- 69. İstanbul Ahvâli (1225-1226) (Fâide-264, IV/1584-1601)
- 70. Kapitülasyonlar (Fâide-58, II/463-469)
- 71. Kapudan Paşa (Fâide-104, I/326-327)
- 72. Karamanoğulları-Ahiler (Fâide-19, I/64-66)
- 73. Kese-Akçe (Fâide-62, I/175-178)
- 74. Kışla-Mektep (Fâide-25, I/85-87)
- 75. Kıyâfet-i Askeriyyeden: Ayak kapları (Fâide-103, I/325)
- 76. Kıyâfet-i Askeriyyeden: Elbise (Fâide-101, I/321-322)
 - *Haftan (Fâide-101, I/321)*
 - *Çakşır (Fâide-101, I/321)*
 - *Cebe (Fâide-101, I/321)*
 - *Biniş (Fâide-101, I/322)*
- 77. Kıyâfet-i vechiyye (Fâide-98, I/312)
- 78. Kiler-i Âmire (Fâide-40, II/318-322)
- 79. Kosova Muhârebesi (Fâide-27, I/91-93)
- 80. Kürkler (Fâide-153, I/584-586)
- 81. Lisân-ı Tarihi Numûnelerinden- Kıyâfet-i padişahî (Fâide-36, I/116)
- 82. Madalyalar (Fâide-127, I/435-437)
- 83. Masal-Samur merakı (Fâide-18, II/151-154)
- 84. Mehterhâne (Fâide-11, II/117-119)
- 85. Melik-i a'zam (Fâide-113, I/383)

86. Melikü'd-devleti'l-Osmaniyye ve'l-müstenid bi-tevfikatü'r-rabbaniyye (Fâide-113, I/383)
87. Men' -i müskirât ve kahvenin zuhûru (Fâide-109, I/349)
88. Meskûkât-3 (Fâide-32, II/256-263)
89. Meskûkât-ı Osmaniye-2 (Fâide-143, I/527-533)
- *Guruş (Fâide-143, I/527)*
 - *Fulûs (Fâide-143, I/528)*
 - *Fındık veya fındıkî (Fâide-143, I/528)*
 - *Filori (Fâide-143, I/529)*
 - *Mangır (Fâide-143, I/530)*
 - *Mahmudiye altını (Fâide-143, I/530)*
 - *Memdühiye (Fâide-143, I-531)*
 - *Nısfıye (Fâide-143, I/531)*
 - *Metelik (Fâide-143, I/531-532)*
 - *Yaldız altını (Fâide-143, I/533)*
 - *Yirmilik altın (Fâide-143, I/533)*
90. Mısır ahvâli (Fâide-61, 481-493)
91. Muhâsara-i Berriyye (Fâide-257, IV/1533-1539)
92. Mübâdele-i Süferâ-Sâl Münâzaası (Fâide-233, III/1178-1183)
93. Nedimler ve muharreblerin seyyiâtı (Fâide-120, I/408-411)
94. Nusayriler (Fâide-149, I/554-555)
95. On birinci asırda esnâf (Fâide-142, I/486-526)
96. On birinci asırda idâre-i askeriyye ve maliye (Fâide-145, I/538-539)
97. On birinci asırda reâyâ fukarası (Fâide-131, I/448)
98. 12. ve 13. Asırda Esnâflık (Fâide-61, II/493-501)
- *Gedikler (Fâide-61, II/493-501)*
99. On ikinci asırda maişet- sûr-i hitân (Fâide-37, II/293-298)
100. 12. asırda maişet-şenlikler (Fâide-10, II/98-116)
101. 13. asırda Saray-ı Hümâyûn Erbâb-ı Menâsıbı ve Me'mûrîni (Fâide-223, III/1108-115)
102. 13. asır evâilinde Osmanlı Donanması (1216) (Fâide-243, III/1267-1270)
- *Üç anbarlı (Fâide-243, III/1267)*
 - *Kalyon (Fâide-243, III/1267)*
 - *Fırkateyn (Fâide-243, III/1268)*
 - *Korvet (Fâide-243, III/1268)*
103. On üçüncü asır ibtidâsında ahvâl-i âlem (Fâide-235, III/1190-1204)
104. On üçüncü asır ibtidâsında Avrupa'nın ahvâl-i siyasiyyesi (Fâide-237, III/1207-1219)
105. Orta halli bir vezir dairesi (Fâide-146, I/540-544)
106. Osmanlı Donanması (Fâide-105, I/327-334)
107. Osmanlı İstikrâzları (Fâide-290, IV/2028-2047)
108. Osmanlılarda tarz-ı i'mâr (Fâide-56, I/156-157)

109. Osmanlıların İlk Gemiciliği (Fâide-18, I/61-63)
110. Osmanlı Sikkeleri (Fâide-68, I/193-197)
111. Osmanlı Sikkeleri (Fâide-121, I/412-418)
- *Eşrefî (Fâide-121, I/412-413)*
 - *Esedî (Fâide-121, I/413)*
 - *Ayinelî (Fâide-121, I/413)*
 - *Altmışlık (Fâide-121, I/414)*
 - *Ellilik (Fâide-121, I/414)*
 - *Altılık (Fâide-121, I/414)*
 - *Bârbûd altunı (Fâide-121, I/414)*
 - *Beşlik (Fâide-121, I/414)*
 - *Para (Fâide-121, I/414-415)*
 - *Semen (Fâide-121, I/415)*
 - *Cedîd zer-i İstanbul (Fâide-121, I/415)*
 - *Cedîd zencirikli (Fâide-121, I/416)*
 - *Cihâdiye (Fâide-121, I/416)*
 - *Hayriyye altunı (I/416)*
 - *Dârül-hilâfe altunı (Fâide-121, I/416)*
 - *Rûmî altunı (Fâide-121, I/417)*
 - *Zolota (Fâide-121, I/417)*
 - *Zer-i İstanbul (Fâide-121, I/418)*
 - *Zer-i kamer-tâb (Fâide-121, I/418)*
 - *Sultanî (Fâide-121, I/418)*
 - *Şâhî (Fâide-121, I/418)*
 - *Tuğralı (Fâide-121, I/418)*
 - *Adlî altunu (Fâide-121, I/418)*
112. Rüşvet (Fâide-63, I/179-180)
113. Sadr-ı a‘zam (Fâide-143, I/131-132)
114. Saruhanoğulları (Fâide-21, I/69-72)
115. Sefâret tercemânları-Serâir-i Devlet (Ağızdan jurnal) (Fâide-221, III/1098-1100)
116. Sekizinci asırda Sûr-ı Hümayûn (Fâide-29, I/95-99)
117. Serpuşlar-Sorguçlar (Fâide-99, I/313-317)
118. Silahlar (Fâide-15, I/56)
119. Sultan (Fâide-113, I/381-382)
120. Sultan Abdulmecid: Bazı Ahvâl ve İcraat (Fâide-289, IV/2009-2027)
- *Nişân kabûlü (Fâide-289, IV/2009-2011)*
 - *Baloya azîmet (Fâide-289, IV/2011-2014)*
 - *Rikâb tertîbi (Fâide-289, IV/2014)*
 - *Hedâyâ (Fâide-289, IV/2014-2017)*
 - *İbâre-i tahlîfiye ve resm-i tahlîf (Fâide-289, IV/2017-2024)*

- *Memnû hediyeler (Fâide-289, IV/2024)*
- *Gayr-i memnû hediyeler (Fâide-289, IV/2024-2026)*
- *Nikâh ve düğünlerde (Fâide-289, IV/2026-2027)*
- *Sayfiyye ve şitâiyyelere nakl (Fâide-289, IV/2027)*
- 121. Sultan düğünü (12. asır) (Fâide-5, II/42-48)
- 122. Sultan (Mecid) devrinde meskûkât (Fâide-293, IV/2072-2082)
- 123. Sultanü'l-berreyn ve hakanü'l-bahreyn es-sultan ibnü's-sultan (Fâide-113, I/382)
- 124. Surre İrsâli (Fâide-50, I/144-146)
- 125. Süferâyı istikbâl ve ziyâfet (Fâide-42, II/334-351)
- 126. Şah ve şehinşah (Fâide-113, I/382)
- 127. Tahrîr-i emlâk (Fâide-33, II/264-269)
- 128. Taklîd-i seyf (Fâide-54, I/153-154)
- 129. Tanzîmâtıdan Sonra-2 (Fâide-297, IV/2107-2118)
 - *Ceza kanunnâmesi (Fâide-297, IV/2107-2109)*
 - *Anasır-ı gayr-i Müslime (Fâide-297, IV/2110-2111)*
 - *İlk Protestan Kilisesi (Fâide-297, IV/2111-2117)*
 - *İbtidâ-ı vaz '-ı telgraf (Fâide-297, IV/2118)*
 - *Bütçe (Fâide-297, IV/2118)*
- 130. Tarîk-i ilmiyye (Fâide-23, II/185-190)
- 131. Tekâlif-i örfiyye (Fâide-230, III/1154-1165)
- 132. Tekâlif-i şer'iyye (Fâide-238, III/1219-1230)
- 133. Teşkilât-ı askeriyye (Fâide-58, I/160-162)
- 134. Teşkilât-ı Askeriyye ve Maliye (Fâide-82, I/257-258)
- 135. Teşkilât-ı İdâre- Arazi (Fâide-16, I/57-59)
- 136. Timârlar ve İdâre-i Arazi (Fâide-116, I/393-396)
- 137. Tuğ-Alem-Hilâl (Fâide-5, I/20-23)
 - *Tuğ (Fâide-5, I/20-21)*
 - *Sancağ (Fâide-5, I/21-22)*
 - *Hilâl (Fâide-5, I/22-23)*
- 138. Tuğra (Fâide-28, I/94)
- 139. Türklerin İsimleri (Fâide-6, I/24-28)
- 140. Ulûfe defteri, ihrâcı-elçi kabulü resmi (Fâide-6, II/48-63)
- 141. Ulûfe tevzi'i (Fâide-147, I/545-548)
- 142. Usûl-i inzibât (Fâide-139, I/474-479)
- 143. Vakanüvisler (Fâide-138, I/471-473)
- 144. Yedikule (Fâide-16, II/143-147)
- 145. Yeniçeri Ağası (Fâide-51, I/147-148)
- 146. Yeniçerilerin ahvâli (Fâide-212, III/1017-1027)
- 147. Yeniçerilerin ilgâsı fermânı (Fâide-275, IV/1723-1734)
- 148. (Yeniçeri) nizâmına hâlel gelmemesi (Fâide-123, I/422-427)
- 149. Yeniçeri Muayyenâtı- Kazân-ı Şerîf, Kasap Başlık- Segirdim Vak'ası (Fâide-52, II/411-427)

150. Yeniçeri Teşkilâtı (Fâide-14, I/51-55)
151. Zaman-ı ilğaya kadar Yeniçeriler (Fâide-259, IV/1546-1551)

II. *Istlâhât-ı Tarihiyye* alt başlığı altında sunulan kelimeler

1. Alaca Hisar: Kroşa Viça (Fâide-61, I/174)
2. Arasında (Fâide-100, I/320)
3. Alay göstermek (Fâide-100, I/319)
4. Arnavud İskenderiyesi: İškodra (Fâide-61, I/174)
5. Balyos: Venedik sefiri (Fâide-61, I/174)
6. Boğazkesen: Rumili Hisarı (Fâide-61, I/174)
7. Çerge (Fâide-7, II/66)
8. Çergeciler (Fâide-7, II/66)
9. Çorbacı başı (Fâide-100, I/320)
10. Danya (Fâide-34, II/271)
11. Dirlikleri çalınmak (Fâide-100, I/319)
12. Dîvânthane çerğesi (Fâide-7, II/65)
13. Engürüs: Macar (Fâide-61, I/173)
14. Erbâb-ı hiref (Fâide-34, II/272)
15. Erdel: Macaristan'ın şimdiki (Transilvanya) kıt'ası (Fâide-61, I/174)
16. Esedî (Fâide-100, I/319)
17. Fodûla havrân (Fâide-7, II/66)
18. Göç borusu (Fâide-7, II/65)
19. Güzelce Hisar: Anadolu Hisarı (Fâide-61, I/173)
20. Hatman (Fâide-100, I/319)
21. İcâzet-i külli (Fâide-7, II/64)
22. İrsâliye (Fâide-34, II/273)
23. Jiğmune: Sigizmund (Macar kralı) (Fâide-61, I/174)
24. Kabanice (Fâide-100, I/319)
25. Kılıç hakkı (Fâide-34, II/272)
26. Gördüs: Korint, İnebahtı (Fâide-61, I/174)
27. Kös ova: Kosava (Fâide-61, I/174)
28. Las: Sırp (Fâide-61, I/174)
29. Las oğlu: Lazari (Fâide-61, I/174)
30. Margraf (Fâide-34, II/269)
31. Menâsıb-ı sitte (Fâide-34, II/270)
32. Mumcular (Fâide-7, II/67)
33. Nâme-resân (Fâide-7, II/64)
34. Nemçe: Avusturya (Fâide-61, I/173)
35. Oda (Fâide-7, II/65-66)
36. Orta (Fâide-100, I/320)
37. Otağ (Fâide-100, I/318)
38. Resm-i bid'at (Fâide-7, II/65)
39. Sahib-i devlet (Fâide-34, II/270)

40. Sırf: Sırp (Fâide-61, I/174)
41. Serâser (Fâide-100, I/319)
42. Serdâr-ı Ekrem (Fâide-100, I/320)
43. Şıkk-ı evvel (Fâide-34, II/270)
44. Şıkk-ı sâni (Fâide-34, II/270)
45. Sofa tezkiresi (Fâide-7, II/67-69)
46. Terakki (Fâide-100, I/320)
47. Turnacı (Fâide-7, II/67)
48. Usûl-i tahlîf (Fâide-100, I/320)
49. Ümerâ (Fâide-34, II/273)
50. Üserâ (Fâide-34, II/271)
51. Üzengi ağalıkları (Fâide-34, II/270)
52. Vılık oğlu: Jurjir Ankoviç (Fâide-61, I/173)
53. Yalak âbâd: Yalova (Fâide-61, I/174)
54. Yörük-Müsellem (Fâide-34, II/272)
55. Züemâ (Fâide-34, II/273)

III. *Kelimât-ı Tarihiyye* alt başlığı altında sunulan kelimeler

1. ‘Aded-i ağnâm resmi (Fâide-13, II/130)
2. Ağa babası ocağı (Fâide-38, II/306)
3. Ağa dîvânı (Fâide-128, I/438)
4. Ağa kapısı (Fâide-38, II/304)
5. Ağa yamağı (Fâide-128, I/438)
6. Alıkurniş (Fâide-47, II/385)
7. Alkış (Fâide-13, II/127-128)
8. Alp (Fâide-7, I/29)
9. Âmedi-i Dîvân-ı Hümâyûn (Fâide-253, III/1477)
10. Ankara (Fâide-102, I/323)
11. Arzhane (Fâide-253, III/1478)
12. Asâkir-i Bektâşiye (Fâide-81, I/256)
13. Ases başı (Fâide-128, I/440)
14. Âvâdâncı (Fâide-253, III/1478-1481)
15. Avcı (Fâide-38, II/302)
16. Ayak dîvânı (Fâide-47, II/380)
17. Ayasuluğ yahud Ayasluk (Fâide-102, I/323)
18. Bâc (Fâide-7, I/30)
19. Balmumlarıyla teşhîr (Fâide-13, II/125)
20. Baş çavuş (Fâide-128, I/438)
21. Baş muhâsebe kalemi (Fâide-47, II/378-379)
22. Bedel-i cizye (Fâide-136, I/465)
23. Beylikçi (Fâide-253, III/1476)
24. Bî-zebânlar (Fâide-13, II/134)
25. Böcek başı (Fâide-128, I/441)

26. Bölüğe el öpmek (Fâide-38, II/306)
27. Bölüklüler (Fâide-38, II/299)
28. Burusa (Fâide-102, I/323-324)
29. Büyük, küçük haseki (II/302-303)
30. Civelek (Fâide-128, I/441)
31. Cüceler (Fâide-13, II/135)
32. Çalık (Fâide-144, I/536)
33. Çasar (Fâide-81, I/254)
34. Çavuş (Fâide-7, I/29)
35. Çerâğân (Fâide-13, II/126)
36. Çıplak (Fâide-47, II/382-383)
37. Darbzen, Şâhî, Kal'a kûb, Kolomborna (Fâide-81, I-256)
38. Dârü'l-hilâfe (Fâide-102, I/324)
39. Der murad (Fâide-13, II/126)
40. Deveci (Fâide-38, II/300)
41. Dîl (Fâide-81, I/255)
42. Dîvângân, gönüllüyân, farisân, azebân (Fâide-154, I/587-588)
43. Dörderli (Fâide-38, II/305)
44. Doj (Fâide-81, I/255)
45. Ilgar (الغار - ايلغار) (Fâide-81, I/254)
46. Galebe dîvân(ı) (Fâide-154, I/590)
47. Gülbank (Fâide-13, II/128-130)
48. Haftan (Fâide-38, II/309)
49. Haseki (Fâide-38, II/300)
50. Hatman (Fâide-144, I/535)
51. Hedene (Fâide-125, I/431)
52. Hizmet (Fâide-136, I/466)
53. Hil'at bahâ (Fâide-13, II/130)
54. Hisse-i Yazı (Fâide-253, III/1473)
55. İç hazine (Fâide-47, II/379-380)
56. İmam ortası, imam-ı hazret-i ağa (Fâide-38, II/302)
57. İmdâdiyye (Fâide-154, I/587)
58. İskemleci başı (Fâide-13, II/133-134)
59. İslambol (Fâide-102, I/323)
60. İtil Suyu (Fâide-253, III/1477)
61. Kalem ricâli (Fâide-136, I/466)
62. Kalfât (Fâide-38, II/307)
63. Kalgay (Fâide-47, II/383-384)
64. Kapan nâibi (Fâide-13, II/132)
65. Kapudâne (Fâide-144, I/534)
66. Kapuya çıkma (Fâide-144, I/536)
67. Katar ağalığı (Fâide-38, II/304)
68. Kâtib-i sekbânân (Fâide-38, II/302)
69. Kavuk (Fâide-38, II/307)

70. Kazak (Fâide-144, I/535)
71. Kemân bahâ (Fâide-13, II/130)
72. Kethüdâlîlar (Fâide-38, II/302)
73. Kethüdâ-yı sekbânân (Fâide-38, II/302)
74. Kethüdâ yeri (Fâide-38, II/303)
75. Koca Başı (Fâide-253, III/1475)
76. Kostantiniyye (Fâide-102, I/324)
77. Kozbekci (Fâide-154, I/589-590)
78. Kul kethüdası (Fâide-128, I/439)
79. Kul kethüdâsı (Fâide-38, II/303)
80. Kuloğlu (Fâide-144, I/536)
81. Kuloğlu baş çavuşu (Fâide-128, I/438)
82. Kütük (Fâide-144, I/537)
83. Lâlâ (Fâide-13, II/126-127)
84. Levend (Fâide-253, III/1481-1482)
85. Levend-i rûmî (Fâide-47, II/381)
86. Lezez ulûfesi (Fâide-81, I/256)
87. Muhzır ağa (Fâide-38, II/302)
88. Muhzır ağa ortası (Fâide-38, II/302)
89. Maktûâ merbût eyâletler veya mîrîli eyâletler (Fâide-136, I/465)
90. Masar ulûfesi (Fâide-81, I/256)
91. Meşk-i tuğra (Fâide-13, II/126)
92. Mevâd kâğıdı (Fâide-81, I/255)
93. Mevkûfâtçı (Fâide-253, III/1476)
94. Meydân başı (Fâide-38, II/305)
95. Mîrîci (Fâide-13, II/131)
96. Muhâsebe-i evvel (Fâide-47, II/379)
97. Mukabeleci (Fâide-253, III/1475)
98. Mukaddem (Fâide-38, II/306; Fâide-47, II/380-381)
99. Mukataât-ı mîrîye (Fâide-136, I/465)
100. Mübâyaacı (Fâide-13, II/131)
101. Mücevveze-Selimî (Fâide-38, II/307)
102. Nederlânde (Fâide-154, I/589)
103. Nevbet-i Sultanî (Fâide-7, I/29)
104. Nezre kesmek (Fâide-154, I/588-589)
105. Nüzûl Emîni (Fâide-253, III/1473-1474)
106. Ocaklık (Fâide-125, I/429)
107. Odabaşı (Fâide-128, I/439)
108. Orta çavuş (Fâide-128, I/439)
109. Ölüm eri olmak (Fâide-81, I/256)
110. Palanga-pelenge (Fâide-136, I/466)
111. Patrona (Fâide-144, I/534)
112. Pazar resmi (Fâide-7, I/30)
113. Pençik (Fâide-125, I/431)

114. Pir piri (Fâide-38, II/305)
115. Raha-Ruha (Fâide-102, I/324)
116. Recec ulûfesi (Fâide-81, I/256)
117. Reşen ulûfesi (Fâide-81, I-256)
118. Rikâbiyye, iydiyye (Fâide-136, I/465)
119. Riyâle (Fâide-144, I/534)
120. Salma çukadarı (Fâide-128, I/439-440)
121. Sâlyâne (Fâide-125, I/431)
122. Samsuncu, saksoncu (Fâide-38, II/301)
123. Sekbanbaşı (Fâide-128, I/440)
124. Serâser-Ferâce (Fâide-38, II/309)
125. Sergi döşenmek (Fâide-154, I/587)
126. Seymen (Fâide-38, II/300)
127. Siroz (Fâide-102, I/324)
128. Solak (Fâide-38, II/301)
129. Solak (Fâide-128, I/442)
130. Subaşı (Fâide-128, I/440)
131. Sürücü (Fâide-154, I/588)
132. Şatır (Fâide-128, I/442)
133. Şayka (Fâide-144, I/534-535)
134. Şilteci (Fâide-13, II/133)
135. Şütürbân ağa (Fâide-38, II/300)
136. Tabur (Fâide-125, I/431)
137. Tashîh-i bedergâh (Fâide-144, I/537)
138. Tekeli köşkü (Fâide-38, II/305)
139. Tekfur (Fâide-7, I/30)
140. Temessük (Fâide-81, I/254-255)
141. Terakkili (Fâide-144, I/536-537)
142. Tevkiî (Fâide-253, III/1476)
143. Tezkireci (Fâide-253, III/1474)
144. Tırnakcı başı (Fâide-13, II/133)
145. Tuğrakeş vezir (Fâide-13, II/126)
146. Tuman, Kuban (Fâide-47, II/385)
147. Turnacı (Fâide-38, II/301)
148. Usûl-i tahlîf (Fâide-154, I/589)
149. Üçerli (Fâide-38, II/305)
150. Üsküf (Fâide-38, II/308)
151. Vârdâ kosta (Fâide-81, I/256)
152. Vilâdet-i âliye vukuu resmi (Fâide-13, II/127)
153. Veledeş (Fâide-144, I/536)
154. Vire (Fâide-81, I/254)
155. Yamak (Fâide-253, III/1477)
156. Yaya beyler (Fâide-38, II/299)
157. Yayık Suyu (Fâide-253, III/1477)

158. Yazı (Fâide-47, II/377)
159. Yazıcı efendi (Fâide-13, II/134)
160. Yedişerli (Fâide-38, II/305)
161. Yemeklik (Fâide-154, I/589)
162. Yeniçeri kâtibi (Fâide-38, II/304)
163. Yeşillikçi ocağı (Fâide-38, II/305-306)
164. Yurtluk ve ocaklık (Fâide-125, I/429-430)
165. Zağarcı (Fâide-38, II/300-301)
166. Zemistânî (Fâide-38, II/305)

IV. *Mal'ûmât-ı Müteferrika* alt başlığı altında sunulan kelimeler

1. 'Adâlet emri (Fâide-219, III/1079)
2. Ağa Paşa (Fâide-219, III/1079)
3. Aklâm-ı devlet (Fâide-44, II/358-359)
4. Ashâb-ı menâsıb (Fâide-261, IV/1557-1558)
5. Avrupa'ya talebe i'zâmı (Fâide-282, IV/1848-1849)
6. A'yân (Fâide-213, III/1029-1030)
7. Bâki Kulu (Fâide-228, III/1146)
8. Balıkhane (Fâide-219, III/1083)
9. Başvekâlet (Fâide-277, IV/1765-1766)
10. Bayrak-i askerî (Fâide-213, III/1030)
11. Bedel-i Esâret (Fâide-240, III/1236-1237)
12. Bed'-i besmele-i şerife (Fâide-282, IV/1857-1858)
13. Beşâret nâme (Fâide-213, III/1031)
14. Beyaz üzerine sadır olan hatt-ı hümâyûn (Fâide-299, IV/2152)
15. Beylerbeyi Sarayı (Fâide-299, IV/2159)
16. Billûr top (Fâide-255, III/1508-1509)
17. Bina Emini (Fâide-219, III/1079)
18. Binek hayvanı (Fâide-49, II/392)
19. Bir buçuk asır evvel bizde fikr-i ticâret (Fâide-219, III/1080)
20. Birinci Yer Alay Meydanı (Fâide-219, III/1083)
21. Bî-zebânlık (Fâide-240, III/1239-1240)
22. Cihâz takımı (Fâide-277, IV/1763)
23. Cülûs gecesi (Fâide-299, IV/2157)
24. Darü'l-fünûn kaidesi (Fâide-299, IV/2157-2158)
25. Deâvî Nezâreti ve Tomruk Dairesi (Fâide-299, IV/2153-2154)
26. Delîl askerî (Fâide-282, IV/1850-1854)
27. Duâ (Fâide-46, II/371)
28. Enderun Eczahanesi (Fâide-240, III/1240-1243)
29. Erkân-ı devletin serveti (Fâide-266, IV/1604-1606)
30. Eshâm (Fâide-228, III/1147)
31. Esirler (Fâide-46, II/375-377)
32. Eski sadr-ı azamlar (Fâide-54, II/441-445)

33. Eski Saray (Saray-ı Atık-i Âmire) (Fâide-219, III/1081)
34. Evkaf Nezâreti (Fâide-261, IV/1558-1561)
35. Faytona ve arabaya binmek (Fâide-277, IV/1764-1765)
36. Gedikler (Fâide-261, IV/1561)
37. Hedâyâ (Fâide-279, IV/1814-1822)
38. Hırka-i Saadet Odası (Fâide-219, III/1078)
39. Hırsızlar ve erbâb-ı cinâyât (Fâide-49, II/394)
40. Hocalar (Fâide-240, III/1238-1239)
41. İ'dâm ve muhâllefât (Fâide-299, IV/2149-2151)
42. İftariye (Fâide-255, III/1516)
43. İlk balo, çatal kaşık, ilk alafranga ziyâfet (Fâide-279, IV/1823-1825)
44. İlk karantina (Fâide-277, IV/1767)
45. İmdâdiyye-i Hazariyye (Fâide-228, III/1146)
46. İmdâdiyye-i Seferiyye (Fâide-228, III/1146)
47. İstikrâz (Fâide-213, III/1031-1032)
48. İstikrâz ile aylık verme (Fâide-299, IV/2159)
49. İzn-i Sefîne (Fâide-228, III/1146)
50. Kadim ebniye nizâmnâmesi (Fâide-268, IV/1634-1637)
51. Kandil ve tenvîrât (Fâide-49, II/392-393)
52. Kanûn-ı duâ (Fâide-49, II/395-396)
53. Kapı Arması (Fâide-219, III/1083)
54. Kethüdâ-yı Sadr-ı Âlî (Fâide-240, III/1237-1238)
55. Kıyâfet-Elbise-i Şâhâne (Fâide-49, II/391-392)
56. Kitâb-ı Muhammediye (Fâide-255, III/1512-1513)
57. Maaş-ı me'mûrîn (Fâide-277, IV/1768-1769)
58. Mekâtib-i rüşdiye ihdâsı (Fâide-277, IV/1769)
59. Mekûlât-ı meşrûbât (Fâide-46, II/372)
60. Men'-i sahk-ı kahve (Fâide-279, IV/1822-1823)
61. Mesârif-i harbiyye (Fâide-54, II/440-441)
62. Meskûkât (Fâide-54, II/441; Fâide-266, IV/1602-1604)
63. Mekteb-i tıbbiye (Fâide-277, IV/1767-1768)
64. Mevâdât-ı devlet (Tanzîmât-ı Hayriyye Kadar) (Fâide-266, IV/1606-1607)
65. Muhammediye (Fâide-299, IV/2157)
66. Muhtârân (Fâide-282, IV/1849-1850)
67. Mukataat (Fâide-44, II/360-363)
68. Mühür (Fâide-255, III/1514-1515)
69. Mûsâdere (Fâide-228, III/1143-1146)
70. Mûtesellim (Fâide-213, III/1028)
71. Nâme-res (Fâide-219, III/1079)
72. Narh usûlü (Fâide-299, IV/2154-2156)
73. Ocak Tatarları (Fâide-255, III/1509-1512)
74. Rütbe-i ûlâ (Fâide-277, IV/1761-1762)
75. Sadr-ı azamlara (Fâide-213, III/1030-1031)

76. Sadr-ı azam tahsîsâtı (Fâide-44, II/356-358)
77. Seferli Kethüdâsı (Fâide-240, III/1238)
78. Seng-i ibret (Fâide-219, III/1083)
79. Serbesti-i nisâb (Fâide-299, IV/2158-2159)
80. Serpûş (Fâide-49, II/392)
81. Siyâset Çeşmesi (Cellâd Çeşmesi) (Fâide-219, III/1082)
82. Şenlikler (Fâide-46, II/373-374)
83. Şeyhülislâmın sakalı (Fâide-268, IV/1634)
84. Takvîm-i Vekayi (Fâide-282, IV/1854-1857)
85. Tasdîknâme (Fâide-219, III/1078)
86. Tebdîl gezmek (Fâide-213, III/1028)
87. Tekaüdiyye (Fâide-44, II/360)
88. Teşkilât-ı idâre (Fâide-299, IV/2152)
89. Tıraş resmi (Fâide-219, III/1079-1080)
90. Topkapı Sarayı (Fâide-219, III/1081)
91. Ulûfe bahsi (Fâide-255, III/1504-1507)
92. Valide Alayı (Fâide-219, III/1082)
93. Vapur (Fâide-279, IV/1813-1814)
94. Voyvoda (Fâide-213, III/1029)
95. Yeni Saray (Sarayı Cedîd-i ‘Âmire) (Fâide-219, III/1081)
96. Yıllık-ı Hümâyûn (Fâide-255, III/1516)
97. Yürüyüş zamanları (Fâide-49, II/394-395)
98. Zindân (Fâide-46, II/371-372)

Sonuç

Ahmed Rasim, yaşadığı dönemde özellikle İstanbul'u, şehrin tarihi ve kültürel yapısını ele alan birçok eser kaleme almıştır. Türk Edebiyatında, Batı ve Doğu edebiyatları ile kendi geçmişinden yararlanarak eserler vücuda getirmenin daha faydalı olacağını kanaatini taşımaktadır. Kendisi, Ahmed Midhat Efendi ve Muallim Naci etrafında şekillenen grubun içerisinde yer alan bir yazar olup, çeşitli türlerde yazılar kaleme almış ve yaşadığı döneme damgasını vurmuş, önemli bir şahsiyettir. Daha çok edebiyatçılar tarafından incelenen Ahmed Rasim, tarihçiler tarafından tetkik edilmemiştir.

Ahmed Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi* adlı eserinin sayfalarının alt kısımlarında fâide başlığı altında sunduğu kelimeler ile Osmanlı Tarih Sözlükçülüğü alanında ciddi bir çalışma yapmıştır. Dört grupta toplanan kelimelerde; *Fâide* başlığı altında sunulan müstakil kelimelerin sayısı 245, *Istılâhât-ı Tarihiyye* alt başlığı altında sunulan kelimelerin sayısı 55, *Kelimât-ı Tarihiyye* alt başlığı altında sunulan kelimelerin sayısı 166 ve *Mal'ûmat-ı Müteferrika* alt başlığı altında sunulan kelimelerin sayısı ise 98'dir. Ahmed Rasim'in eserinde makaleye alınan kelime sayısı toplamı ise 564'tür.³¹ Bu makaleye alınmayan kelimeler de eklendiği zaman Ahmed Rasim'in ciddi bir Osmanlı Tarih Sözlükçüsü olduğu görülecektir.

Netice itibariyle incelenen *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi* adlı eserin sayfa altlarında verilen fâide kısımları, Onun ilk Osmanlı Tarih Sözlükçüsü olduğu konusundaki fikri desteklemektedir. Bu tespitlerden hareketle Ahmed Rasim, ilk Osmanlı Tarih Sözlükçüsü olarak kabul edilebilir.

³¹ Bu kelimelerden biri olan Hatman kelimesi, iki defa yazılmış olmasına rağmen anlamları farklı verildiği için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu kelime *Istılâhât-ı Tarihiyye* ve *Kelimât-ı Tarihiyye* alt başlıklarında geçmektedir. İlkinde 'Kazak ser-kerdesi', ikincisinde 'Kazak serdari' anlamında kullanılmıştır.

Kaynakça

- Ahmed Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c. 1, Şems Matbaası, İstanbul 1328-1330.
- Ahmed Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c. 2, Şems Matbaası, İstanbul 1333-1335.
- Ahmed Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c. 3, Şems Matbaası, İstanbul 1327-1329.
- Ahmed Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, c. 4, Şems Matbaası, İstanbul 1328-1330.
- Aktaş, Şerif, *Ahmed Rasim*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- Aktaş, Şerif, "Ahmed Rasim", *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, 117-119.
- Aktaş, Şerif, *Ahmed Rasim*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- Balcı, Serdar, "Ahmet Rasim ve Tarih", *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:9, Erzurum 2004, 111-118.
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, MEB Yay., İstanbul 1987, ss. 1062-1065.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, İstanbul 1993.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Edebiyatında Tahliller*, Kamer Yay., İstanbul 1997.
- Kepeci, Kamil, *Tarih Lûgati*, Tan Matbaası, 1952.
- Kurdakul, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı 2 Meşrutiyet Dönemi /2*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1994.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Ahmed Rasim*, TDK Yay., Ankara 1965.
- Mehmed Celâl, "Ahmed Rasim Bey", *Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*. Kasbar Matbaası, Dersaadet 1318.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, MEB Yay., İstanbul 2004.

- Sakaoğlu, Necdet, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü*, İletişim Yay., İstanbul 1985.
- Sakaoğlu, Necdet, *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Alfa Yay., İstanbul 2017.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügatı*, Kurtuba Yayınevi, Ankara 2015.
- Siyavuşgil, Sabri Esat, "Ahmed Rasim", *İA*, c. 1, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997, s. 200-202.
- Şemsettin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. I, YKY, İstanbul 2001, ss. 33-36.
- TBMM Albümü 1920-2010*, I. c., TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.
- Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2011.
- Yılmaz, Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbe Yay., İstanbul 2010.